

УДК: 657.471:658.8

ОСНОВИ МЕТОДИКИ ОБЛІКУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Л.О. Мармуть, д.е.н., проф., проректор з міжнародних зв'язків
Херсонський державний аграрний університет*

L. Marmul «Fundamentals of the treatment of liabilities in the financial-economic activities of agricultural enterprises». In the article the questions of estimation and reflection are considered in the account of risks of impossibility of timely implementation of debt obligations, as creation of optimum capital structure to a great extent depends on the structure of obligations of enterprise, general size and composition of which not only influence on the average cost of capital but also determine the level of potential bankruptcy of enterprise.

Л. Мармуть «Основы методики учета обязательств в финансово-хозяйственной деятельности аграрных предприятий». В статье рассмотрены вопросы оценки и отображения в учете рисков невозможности своевременного выполнения долговых обязательств, поскольку создание оптимальной структуры капитала в значительной мере зависит от структуры обязательств предприятия, общая величина и состав которых не только влияют на среднюю стоимость капитала, но и определяют уровень потенциального банкротства предприятия.

Вступ. Створення і розвиток додаткових, переважно зовнішніх, джерел фінансування є одним із найважливіших чинників, що зумовлюють зростання ринкової вартості аграрних підприємств. Позиковий капітал утворюється з метою збільшення фінансового потенціалу, що відповідає основній меті фінансово-господарської діяльності аграрних підприємств. Разом із тим, залучення зовнішніх фінансових ресурсів, особливо на довгостроковій основі, підвищує ризик неможливості своєчасного виконання боргових зобов'язань і пов'язаного з ним ризику банкрутства підприємства.

Створення оптимальної структури капіталу значною мірою залежить від структури зобов'язань підприємства, загальна величина і склад яких не тільки впливають на середню вартість капіталу, але і визначають рівень потенційного банкрутства підприємства. Дана стаття присвячена вирішенню питань своєчасного виконання боргових зобов'язань аграрними підприємствами. Ефективність використання позикового капіталу у фінансово-господарській діяльності суб'єктів підприємництва значною мірою залежить від дотримання і реалізації концептуальних принципів облікової політики підприємства.

Постановка задачі. Особливої уваги варті ризику за довгостроковими позиками на тій підставі, що фактор часу не тільки підвищує ризик неспроможності відшкодування боргу, але і безпосередньо впливає на реальну суму доходів і витрат, - що утворюються внаслідок здійснення кредитних операцій. Необхідність дисконтування грошових потоків, які відображають рух довгострокових зобов'язань, визнано новими Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. Згідно яких, справедливою вартістю одержаних довгострокових позик є теперішня (дисконтована) сума, яка має виплачуватися під час погашення заборгованості, визначеної за відповідними поточними відсотковими ставками.

Методика обліку довгострокових одержаних позик за справедливою вартістю може бути впроваджена лише за умов повної реалізації концептуальних засад реформованого відповідно до вимог ринку бухгалтерського обліку. Доти її можна вважати лише пропозицією щодо перспектив розвитку обліку та відображення у фінансовій звітності довгострокових зобов'язань підприємства.

Зважаючи на те, що довгострокові позики за абсолютною вартістю і питомою вагою в джерелах фінансування підприємства значно поступаються аналогічним показникам, обчисленим щодо короткострокових зобов'язань, можна стверджувати, що розв'язання цього питання особливої актуальності на сучасному етапі ще не набуло. Але його вивчення у теоретичному аспекті, на наш погляд, є доцільним і своєчасним.

Результати. На основі класифікації активів і пасивів підприємства, визначених у ПСБО 2 «Баланс», згідно з якими зобов'язання, відображені у третьому та четвертому розділах пасиву балансу, класифіковано за термінами залучення фінансових ресурсів, необхідно визнати доцільність відмінних підходів до оцінки і відображення в обліку довгострокових і поточних (короткострокових) зобов'язань. Разом із тим, ні забезпечення наступних витрат і платежів (другий розділ пасиву балансу), ні доходи майбутніх періодів (п'ятий розділ пасиву балансу) за цією ознакою в балансі і на рахунках бухгалтерського обліку не розподілені.

Крім поділу зобов'язань за джерелами утворення фінансових ресурсів на довгострокові і короткострокові, який в основному визначено новим Планом рахунків бухгалтерського обліку і реалізовано в балансовому звіті підприємства, має здійснюватись розподіл деяких видів зобов'язань під час віднесення їх вартості на статті балансу.

Векселі видані мають відображатись у балансі за теперішньою вартістю, але на сьогодні їх відображають за номінальною вартістю. Це пов'язано з тим, що переважна частина вітчизняних підприємств використовує безпроцентні векселі, що вимагає врегулювання їх відображення у балансі. Деякі фахівці вважають, що процентні і безпроцентні векселі мають відображатись у різних статтях балансу:

- процентні векселі - у статті «Інші довгострокові фінансові зобов'язання»;
- безпроцентні векселі - у статті «Інші довгострокові зобов'язання».

На нашу думку, можна погодитись із пропозицією введення умовної нульової ставки на безпроцентні векселі, що забезпечить єдині методичні підходи до відображення у балансі довгострокових процентних і безпроцентних векселів, емітованих суб'єктом підприємництва [6].

Розподіл зобов'язань за статтями балансу може здійснюватись як за номінальною, так і за справедливою вартістю. Як відомо, на цей час зобов'язання у балансі відображаються за номінальною вартістю, що значною мірою зумовлено характером цих джерел фінансування. Оцінюючи доцільність такого підходу до обліку зобов'язань, треба зауважити, що він ігнорує категорію справедливої вартості, яка є концептуальною для бухгалтерського обліку в умовах ринкової економіки.

Стислий огляд методики бухгалтерського обліку зобов'язань суб'єктів підприємницької діяльності дає змогу стверджувати, що проблема визначення в обліку їх справедливої вартості на цей час тільки починає привертати увагу фахівців. Такі відомі дослідники, як Є.Ф. Брігхем [4], В.В. Ковалев [5], Е. Нікбахт, А. Гроппеллі [7] у своїх фундаментальних працях розглядають загальні проблеми управління капіталом підприємства, що стосуються формування і розвитку джерел фінансування, використання сучасних фінансових інструментів, оптимізації структури капіталу в умовах ринкової економіки, удосконалення методичного та інформаційного забезпечення аналізу, організації обліку, аналізу та контролю в інформаційній системі управління підприємством тощо.

Порядок обліку і відображення у фінансовій звітності зобов'язань за номінальною вартістю обумовлюється Планом рахунків бухгалтерського обліку та Інструкцією про його застосування [3].

Разом із тим, ПСБО 19 "Об'єднання підприємств" передбачає під час об'єднання підприємств визначення справедливої вартості поточних та довгострокових зобов'язань [2].

Згідно з додатком до ПСБО 19, справедливою вартістю поточних і довгострокових зобов'язань є «теперішня (дисконтована) сума, яка має виплачуватись при погашенні заборгованості, визначеної за відповідними поточними відсотковими ставками».

Безумовно, поточні зобов'язання підприємства значно менше, ніж довгострокові, залежать від інфляції і ризиків, зумовлених факторами макроекономічного середовища. Саме тому, згідно з додатком до ПСБО 19 «Об'єднання підприємств», відображення короткострокових зобов'язань у балансі об'єднаних підприємств за справедливою вартістю передбачене тільки у випадках, якщо різниця між номінальною сумою та дисконтованою вартістю є суттєвою, тобто становить п'ять або більше відсотків. Але наведена норма не означає, що короткострокові зобов'язання вільні від ризиків. Більшість із них містить ризик неплатоспроможності боржника.

Урахування в обліку ризику короткострокових зобов'язань ґрунтується на визначенні цього ризику як ризику неможливості суб'єкта підприємництва розрахуватись за отриманим кредитом, позику або кредиторською заборгованістю. Наявність проблемних боргів має бути відображена в обліку шляхом уведення відповідних рахунків до робочого плану рахунків обліку зобов'язань. Внутрішнє страхування такого ризику забезпечується на загальних підставах шляхом створення резервного капіталу. При цьому обсяг поточних зобов'язань, що потребують внутрішнього страхування, визначається за відповідними статтями пасиву балансу.

Механізм відображення теперішньої (справедливої) вартості довгострокових зобов'язань на цей час передбачено лише для довгострокових облігацій власного боргу, які обліковуються на рахунку 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями». До цього рахунку запропоновано відкривати три субрахунки для обліку номінальної вартості облігацій (521 «Зобов'язання за облігаціями»), премії (522 «Премія за випущеними облігаціями») та дисконту (523 «Дисконт за випущеними облігаціями»). Той факт, що субрахунки 521 та 522 є пасивними, а субрахунок 523 - контрпасивним, допомагає регулювати справедливу вартість облігацій власного боргу залежно від номінальної вартості, суми нарахованих премій і дисконту за емітованими підприємством облігаціями. Отже, внаслідок згортання зобов'язань на рахунку 52 відображається теперішня (справедлива) вартість облігацій власного боргу підприємства, яка розраховується за формулою:

$$СВ + НВ + П - Д, \quad (1)$$

де, СВ – справедлива вартість облігацій, грн.;

НВ – номінальна вартість облігацій, грн.;

П- премія за випущеними облігаціями, грн.;

Д – дисконт за випущеними облігаціями, грн.

Довгострокові одержані позики створюються підприємством з метою залучення позикових коштів на тривалий термін із конкретною метою щодо використання позики, У цьому полягає їх основна відмінність від облігацій, випуск і розміщення яких призводить до залучення коштів з метою вирішення різноманітних господарських завдань. На нашу думку, названа відмінність не може бути підставою для визнання необхідності будь-яких особливостей обліку одержаних

підприємством довгострокових позик, які відрізняли б його від обліку довгострокових зобов'язань за облигаціями. Реалізація основних підходів щодо обліку за теперішньою вартістю довгострокових позик гальмується лише тим, що нормативне врегулювання цих питань на цей час не завершено.

Розрахунок справедливої вартості за довгостроковими позиками методичне не відрізняється від аналогічних обчислень щодо довгострокових зобов'язань з облигаціями. Отже, для їх обліку відповідно до сучасних вимог необхідно лише розробити механізм відображення на облікових рахунках.

Висновки. Пропозиції розроблено відповідно до принципу обачності, який Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визнано основоположним для вітчизняного бухгалтерського обліку та фінансової звітності [1]. Облік довгострокових зобов'язань за справедливою вартістю дає змогу уникнути заниження оцінки зобов'язань і майбутніх витрат за одержаними кредитами.

Разом із тим, відображення довгострокових зобов'язань у балансі підприємства на цей час здійснюється за номінальною вартістю, що пов'язано, по-перше, з неповною реалізацією концептуальних положень реформованого бухгалтерського обліку в Україні, по-друге, відсутністю обґрунтованої методики визначення справедливої вартості довгострокових зобов'язань.

Впровадження запропонованої методики в умовах управлінського обліку підприємствами дасть змогу уточнити оцінку їх зобов'язань в умовах ринкової невизначеності та ризику.

Загалом сформовані пропозиції спрямовані на подальше удосконалення методики обліку зобов'язань підприємств відповідно до потреб управління позиковим капіталом в умовах сучасних економічних відносин.

Список використаної літератури:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України, затверджений Постановою Верховної Ради України від 16.07.99 №996-14.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств». - Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07.07.1999р. № 163.
3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 30. 11.1999 № 291.
4. Бригхем Ю., Гапенски Л. Финансовый менеджмент. Полный курс в 2-х т, /Пер. с англ. под ред. В.В. Ковалева. - СПб.: Экономическая школа, 1999. - 497 с.
5. Ковалев В.В. Финансовый анализ. Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. - М.: Финансы и статистика, 1997. - 512 с.
6. Мних С.В., Бутко АД., Большакова О.Ю., Кравченко Г.О., Никонович Г.І. Аналіз і контроль в системі управління капіталом підприємства / За ред. проф. С.В. Мниха. - К.: КНЕУ, 2005. - 232 с,
7. Ніктбахт Е., Грошпеллі А. Фінанси / Пер. з англ. - К.: Основи, 1993. - 382 с.